

Барди Зеленого Острова

Не так уже й багато відомо широкому читачеві про кельтів, та й у науковому світі суперечки про ті або ті загадкові сторони минулого цього народу не вщухають і досі.

Ірландці, валлійці, шотландці, бретонці й жителі острова Мен — лише невеликі озерця, які залишилися після того, як висохло велетенське море кельтського народу. Та чи справді висохло? Адже мало який європейський народ обійшовся без кельтів у своєму етногенезі. А в Туреччині й нині можна зустріти рудих у ластовинні мешканців — далеких нащадків кельтського племені тектосагів, які заснували у IV ст. до н. е. в районі сучасної Анкари свою державу.

З прабатьківщини в Центральній Європі розселення кельтів відбувалося в чотирьох напрямках: до узбережжя Атлантики і вглиб Іспанії, на Британські острови, в Італію і вздовж Дунаю аж до Малої Азії. На Балканах вони заснували місто Сінгліум (нині Белград), а їхні поселення і торговельні факторії були на території теперішньої Румунії, Чехо-

словаччини, Польщі, Західної України і, навіть, на правобережжі Дніпра. Біля 200 р. до н. е. полчища кельтів з'явилися у Причорномор'ї і загрожували Ольвії. У ті часи це був найчисленніший народ у Європі. Близько 300 р. до н. е. кельти досягли вершин могутності, їхні людські ресурси здавалися невичерпними. Так само як греки в басейні Середземного моря, кельти несли з собою свою цивілізацію, насаджуючи її на завойованих територіях, і хоч були вони варварами у прямому значенні того слова, проте спосіб їхнього життя був далеко не примітивним.

Крім відомої «Галльської війни» Юлія Цезаря, описи кельтських звичаїв знаходимо в Страбона. Тут ми дізнаємось про особливу войовничість цього народу, здатність дуже швидко збирати ополчення, про його дивовижну хоробрість і абсолютну зневагу смерті. Загинути на полі бою з мечем у руках — мрія кожного кельта. І то не лише чоловіка, а й жінки, бо аж до VII ст. кельтські амазонки билися нарівні з чоловіками і навіть ішли у бій на колісницях, у лівій руці тримаючи віжки, а правою метаючи списа або каменя з пращі. Кельти гордували кольчугою й латами, а щоб виразніше підкреслити своє пре-

зирство до закованих у залізо римлян, виходили на бій, скинувши одяг. «У кожному з кельтських племен, — писав Страбон, — є три групи людей, які користуються особливою шаную: барди, уати і друїди». Барди — це співаки й поети, уати — виконавці жертвовного обряду й віщуни природних явищ, а друїди — свого роду носії народної етики й моральної філософії. Як наймудрішим і найсправедливішим, їм довіряли вести судові розправи, вирішувати найрізноманітніші життєві питання. Під час воєн друїдам нерідко вдавалося мирити суперників, які вже встигли розгорнути бойові шеренги.

Юлій Цезар писав про друїдів: «Нажуть, що вони вивчають напам'ять силу-силенну віршів, а навчання триває двадцять років. Вони вважають, що було б надто нерозважно довіряти свої знання письму».

Ще до нашої ери в Галлі розквітала наука й мистецтво досить високого рівня. Є свідчення, що галли (римська назва кельтів) мали вже на ту пору епос, схожий на «Іліаду», і свою «Книгу Царів». На жаль, збереглися лише зразки прикладного мистецтва, але й те, що збереглося, помітно відрізняється від античного мистецтва буйною фантазією й орнаментальністю, спорідненими радше зі скіфськими формами чи близькосхідними, аніж середземноморськими. Багатозначність була істотною ознакою кельтського мистецтва; відчутно впливав на нього механізм сновидінь, де предмети мають розмиті контури й легко переходять в інші предмети.

Досягнувши досить високого рівня розвитку, кельти, однак, не змогли його далі

переступити. Зовнішня експансія Римської імперії та германських народів глибоко позначилась на їхній долі. Кельти так і не зуміли створити єдиної держави, яка б забезпечила їхню згуртованість і захистила культурні здобутки. І все-таки саме в часи поступового занепаду кельтського світу, відбувалось найінтенсивніше випромінювання назовні кельтської культури.

Протягом двох перших століть нашої ери елліністичні взірці — культурні та звичаєві — щільно закрили давнє кельтське тло. І здавалося, назавжди. Але досить було першої ознаки політичної слабкості Риму, першої серйозної кризи, щоб антиримські настрої всередині імперії та поза її межами вилились у повернення до кельтської традиції. Ось чому в часи пізньої Римської імперії спостерігаємо культурні явища, які справляють враження справжнього кельтського відродження в мистецтві, побуті, озброєнні, звичаях, але це відродження вже було розділене з іншими народами — германцями, слов'янами, балтами.

За кельтами залишилися британські острови, ставши у V ст. важливими осередками християнської культури у Західній Європі. Це був останній, але важливий етап розквіту кельтської цивілізації, який проявився не лише в місіонерській діяльності монастирів, а й зробив чималий внесок у філософію, гуманітарні науки й світську літературу середньовіччя. Саме цей період пізнього кельтського відродження й є найвідомішим, бо після нього лишилися не тільки пам'ятки образотворчого мистецтва, а й багатюща літературна спадщина, до якої

Зображення коня завдовжки 110 м, вирізане в дерні до глибини вапнякового шару (Беркшир-Даунс, Англія).

Кельтський міфологічний герой Кухулін.
Карбування на стінці срібного казана. Поч. I ст.
до н. е.

з усе більшим зацікавленням звертають-
ся вчені цілого світу.

Так уже склалося, що на територію
Ірландії майже не ступали римські ле-
гіонери. І цей вбогий острів став головною
скарбницею і резервациєю кельтської
культури, динамічної і експансивної.
Вже в III ст. почали ірландці колонізацію
західних берегів Британії. А коли
римляни стали відступати з Британських
островів, на півночі утворилося невеличке
ірландське королівство Даль Ріата,
якому судилося відіграти роль своєрідної
пра-Шотландії. Шкоти або скотті —
не надто прихильна назва, якою місцеві
бритти нагородили колоністів. А означала
вона — «пірати». У V ст. кельти за-
хопили Арморіку — нинішню Бретань.
Таким чином утворилося і почало функціо-
нувати кілька вогнищ кельтської
культури, які скоро зажили кожне
своїм окремим життям. А що зародження
літератури припало саме на час етнічного
розколу, то й кельтська література
як одне ціле існувала дуже недовго, та
й то лише на латині. Натомість з'явилися
літератури ірландська, валлійська,
бретонська, шотландська і менська (на
о. Мен).

Ірландська література тривалий час, на-
віть після винайдення друкарства, не
маючи друкованих книг, розвивалася
завдяки усним традиціям, а якщо й була
коли-небудь записувана, то здебільшого
у вигляді шифрованих позначок, зрозумі-
лих лише втаємниченим. І хоч ця традиція
загинула разом з падінням ірландсь-

кої знаті, довкола якої гуртувалися численні носії легенд і балад, усе ж відродилася і продовжувала жити в переказах мандрівних бардів — напівпоетів, напівжебраків, таких, як великий представник цієї громади сліпець Рафтері. Так само як і наші мандрівні дячки-«пиво-різи», ірландські блукальці жили на пожертвування бідних селян, які деколи й самі не мали шматка хліба.

Коли в п'ятому столітті до Ірландії прибули християнські місіонери, вони застали там ієрархічне суспільство, на вершині якого стояли королі та друїди. Останні не лише піклувалися про збереження науки й культури, а й самі цю культуру, особливо літературу, творили. Церква принесла латинську абетку, гімни і, що найважливіше, прозові тексти. Адже досі саги й історичні хроніки існували тільки у вигляді поем. Після нетривалих сутичок між давніми «поганськими» традиціями та християнською культурою, яка вбачала у друїдах чарівників, витворилися нові, християнізовані засади культурного життя. Носіями поетичних традицій стали філіди (віщуні), які теж являли собою замкнуту касту. Поезія була своєрідним родинним ремеслом, котре передавалося з покоління в покоління. Одне з пророцтв «Лейнстерської книги» (XII ст.) заповідало: «бездітними зостануться поети, не буде їх, а будуть лише барди».

Те, що існувала різниця між поетом (власне філідом) і бардом, видається нам трохи дивним. Але ця різниця була досить значною. По-шотландському і по-валлійському «бард» означає «поет», що й було сприйнято європейськими мовами. Проте в Ірландії бард, хоч і належав до освіченої верстви, але займав у суспільній ієрархії позицію значно нижчу, ніж філід. Барди завжди були залежні, бо займалися витворюванням панегіриків, за що від свого володаря отримували нагороду. Філіди ж, зберігши згадані вище друїдичні функції, поширювали свої «надприродні» здібності й на власну літературну творчість. Енкоміон на честь короля вважався за акт майже релігійний і так само, як молитва, повинен був викликати особливий ефект.

У той час як барди обмежувалися описом цнот свого володаря та побажаннями на майбутнє, панегірик філіда являв собою складну й вишукану конструкцію, щось схоже на пророцтва Ісайї, які можна тлумачити по-різному, залежно від обставин. Цікаво, що навіть значно пізніше, коли Ірландія втратила незалежність і культура її відчутно занепадала, філідів вважали за людей, що мають надприродне могуття. І хоч не було вже в них вельможних хлібодавців, і самі вони перетворилися на таких самих блукачів, як і барди, але їхня слава віщунів не зменшилась. Чимало сприяли цьому і їхній вигляд, і досить химерна поведінка. Одягшись у темне вбрання, філіди замикались у темній кімнаті, і, лежачи горілиць, komponували там свої твори. Після завершення такого своєрідного творчого акту, вони з'являлись на люди й дозволяли записувати свій витвір у родо-

ві хроніки. Це міг бути не лише панегрик, релігійний або гумористичний вірш, а й римований трактат з історії, генеалогії, теології, права і навіть граматики. Не цуралися філіди й лірики, а що не існувало для них заборонених тем, ані слів, то лише невелика частина з їхньої творчості публікується нині без скорочень.

З цього приводу варто навести таку паралель. У IX ст. араби імпортували із завойованого ними Ірану особливий вид поезії — муджун. Це були поеми, що складалися з найгірших проклять, які можна лише собі уявити. Багатоповерхові лихослів'я на ворогів, володарів, а часом і на самого себе стали модою, а в X ст. досягли найбільшого розквіту в творчості багдадця Ібн аль-Халладжа. Про популярність цих творів свідчить хоча б те, що вони збереглися до нашого часу, а школярам було свого часу суворо заборонено їх читати. Приблизно такого гатунку твори набули поширення і в колі філідів, але сприймалися вони далеко серйозніше, ніж на Арабському Сході. Магічний ореол навколо філіда, котрий, вважалось, міг навіть забити людину словом, був, очевидно, настільки могутнім, що цих співців запрошували навіть з духовенством свідками при різноманітних оборудках. Адже найвищою карою для того, хто не дотримався укладеної умови, було осміяння навіки його імені. Цікаво, що такий звичай зберігався на острові навіть тоді, коли його захопили англійці і запровадили там свій суд і закони.

Поезія філідів була досить різнорідна, але навіть банальність у них зодягалась у яскраві шати високої лірики згідно з канонами традиційного мистецтва. Поділ на строфи, як і рима, з'явилися лише в VI ст., а найпопулярнішу з форм — чотирирядкову строфу — ірландці, подібно до всіх європейців, перейняли з латинських церковних гімнів. Вся попередня поетична система кельтів внаслідок цього істотно змінилася — кількість складів стала більш регулярною в кожному розмірі, поширилися внутрішні рими, стали вишуканішими алітерації. І хоч цей процес, в основному, завершився протягом VIII ст., проте ще в XIV ст. і навіть пізніше з'являлися неримовані вірші, а ще частіше — римовані без будь-якої системи.

Рання ірландська поезія була тісно пов'язана з музикою. Навіть пізніше, коли вірші вже відірвалися від музичного супроводу, ця поезія зберігала особливий мелодійний стиль. Деколи автор свідомо жертвував змістом на користь мелодії. Блискуча за формою й темна за змістом спонтанна поезія філідів могла б стати для сюрреалістів джерелом натхнення так само, як стала ним свого часу поезія Лотреамона. Могла б, але не стала, оскільки кельтська мова була, та й лишається нині малодоступною для більшості європейців. Усі досягнення ірландської поезії, всі її новації народжувалися й гинули самі в собі, майже не виходячи за межі кельтської діаспори. Значною мірою це була «культура в собі» —

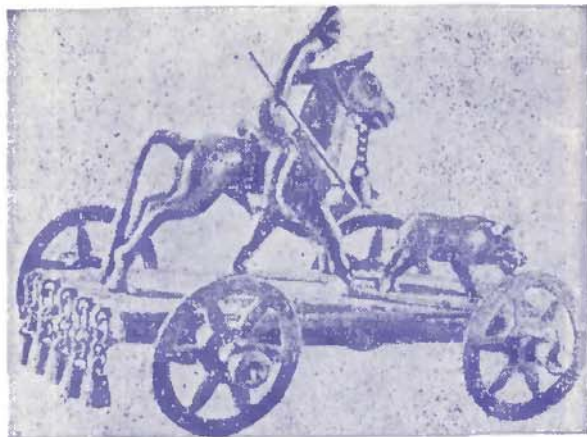
Жінка, що виконує священний танець. Бронза.
Кінець I ст. до н. е.

відгороджена від чужих впливів і майже позбавлена виходів назовні.

Філіди вперто опиралися писанню поезії, зрозумілої для всіх. Трохи згодом, у XII ст., подібне бачимо і в Провансі, де основоположник «темного» стилю Маркабрюн, незалежно від ірландців чи валлійців, сповідував такі самі принципи. Характерною особливістю «темного» стилю була запутаність думки, незвичні зіставлення, закучерявлені фрази, несподівані й вишукані метафори та цілий набір персоніфікованих абстрактних понять. І, наче б цього всього не досить, філіди частенько вдавалися до алегоричних, двозначних і зовсім загадкових образів.

Обов'язком кожного філіда була висока ерудиція, передусім — він мусив знати всіх королів та їхні битви, а також безліч малих і великих героїв, що вславились подвигами. Самої пам'яті тут замало, і на допомогу приходив огамічний алфавіт (названий так за ім'ям його легендарного творця Огама).

Найдавніші поетичні твори в Ірландії з'явилися латинською мовою, але ірландці досить швидко відмовились від латиномовного віршування, в якому традиціоналізм, конвенційність, орієнтація на існуючі зразки ставали дедалі відчутнішими і гальмівними.

Культовий візок з зображенням вершника, що жетється за кабаном. Бронза. II—I ст. до н. е.

Відмовившись від латини, ірландці аж до XII ст. мали одну з найцікавіших у Європі літератур національною мовою. І чи не найголовнішими їхніми конкурентами були валлійці.

До нас дійшли трактати про поезію, що описують 338 (!) різновидів ірландського вірша. За багатством і довершеністю поезики чимало ірландських віршів нагадують найкращі твори французької Плеяди, а найбільш архаїчні з них за своїми художніми якостями цілком співмірні з найвидатнішими творами індоєвропейських народів — «Рігведою» чи «Гомеровими гімнами».

Раптово спалах науки й культури у VI ст. на віддаленому від усіх вогнищ цивілізації острові — факт досить дивний і ще не зовсім пояснений. Одні дослідники вважають його наслідком появи тут учених, що втекли з Галлії, рятуючись від варварів, інші пов'язують з єгиптянами, котрі втікали сюди від маврів. Могло, однак, бути, що ірландці обійшлися і без тих, і без інших, адже

Абстрактні візерунки на кельтській монеті. Вчені вважають їх трансформованим зображенням голови грецького бога з монети часів Філіпа Македонського. IV ст. до н. е.

саме ірландські монахи, примандрувавши на континент, влили свіжий струмінь як у тогочасну науку, так і в релігію. У IX і X ст., коли посилюлись напади вікінгів на узбережжя Ірландії, ірландські ченці почали масово покидати острів і засновувати монастирі скрізь, де тільки можна. Навіть у Києві існував такий монастир до нападу Батия, і цю страшну трагедію руської землі з великим співчуттям змалював очевидець Ріангабар (див. український переклад у «Жовтні», 1984, № 4).

І в науці, і в культурі ірландці дали іншим народам більше, ніж зуміли зібрати для себе.

Ірландська проза являє собою оригінальне явище, хоч, на перший погляд, і нагадує ісландську. Обидві літератури були тісно пов'язані зі щоденним життям, вільні від впливу латинського синтаксису, схильні до якнайширшого використання зворотів рідної мови. Та на цьому подібності, певно, вичерпуються. Ісландські саги, що виникли значно пізніше, взагалі важко назвати середньовічними у звичному значенні цього терміну. І авторська розповідь, і діалог у них витримують порівняння з найвищими здобутками новітніх літератур. Ірландська ж проза відверто романтична, тобто незвична, сповнена патетики, меланхолії, гротеску як у стильовому, так і в тематичному відношенні. Всі давньоірландські оповіді — чи про викрадення худоби, чи про мандри, чи про кохання — насичені фантастичними елементами. Давня міфологія проступає в них цілком відкрито. Наскільки ісландські саги мають вироблений стиль і не чужі їхнім творцям секрети письменницької майстерності, настільки ірландські скидаються більше на неопрацьовані твори хоч і геніального, але дуже вже неорганізованого автора. Важко, мабуть, відшукати іншу європейську літературу, яка б так уперто протистояла християнським взірцям і канонам. Ірландські саги описують поганський світ, де свято зберігаються звичаї, занотовані ще римськими істориками. Боги, звісно, втручаються в справи людей, а магичні концепції і поняття «іншого світу» є сталими елементами саг. А проте героїчні вчинки тут — не що інше, як «свідома мужність», оспівана багатьма поетами, а не дії міфічного богатиря, особи внутрішньо нескоординованої і афективної.

Одним із великих мотивів, який став внеском ірландців у європейську літературу, був мотив кохання — раптового і переможного, непереборного до самої смерті. Це палке почуття несло закоханих парі за літературною традицією самі злигодні. Все це знайоме нам з повісті про Трістана й Ізольду, сюжет якої примандрував на континент з Ірландії. Середньовічна Європа витворювала взірць жіночої вроди під двома сильними впливами — арабським і кельтським. Ось опис ірландської красуні Етайн. Такою побачив її король:

«Уздрів молоду жінку біля криниці, і мала вона срібний гребінь золотом оздоблений. Милася в срібній балі, яку прикрашали чотири золоті птахи і яскраві!

рубіни. Її пурпуровий плащ із чудового ягнячого руна був запнутий срібними з вкрапленням золота брошами, а сорочка із зеленого шовку вишита золотом. На грудях і на раменах—дивні звіроподібні оздоби із золота й срібла. Сонячне проміння осяяло її, завдяки чому гарно виднілося золото, яке іскрило на тлі зеленого шовку. Дві золотисті коси оплели голову, учетверо сплетені з кулькою на кінчику кожного кучерика. Барва її волосся така, як у квітів лісового ірису. Розплела вона коси, щоб їх умити, і з'явилися руки її з-під плаща. Білі, як сніг, що випав за одну ніч, долоні її, а щоки ніжні й гладенькі, рум'яні, як гірська наперстянка. Брови ж її чорні такі, як спина жука. Зуби її, наче дощ перлинний. Очі блакитні, як гліцинт, уста червоні. Високі, гладенькі і ніжнобілі були її плечі, непорочно білі її довгі пальці, а долоні вузькі. Біле, мов піна морської хвилі, стегно її — струнке, м'яке і гладке, ніжне, як вовна. Коліна малі, круглі, тверді та ясні. Литки у неї короткі, ясні й прямі. П'яти рівні і гарні. Рум'яного місяця світло спочивало на вишуканому обличчі її, проміння любові грало в очах її, радість палала на щоках, то червоних, як кров теляти, то закритих білістю снігу. Голос її повен лагідної гідності. Крок твердий і привабливий, хода її королівська. Вона була найвродливішою з усіх жінок, які будь-коли з'явилися на світі перед очима мужів. Це про неї говорено: «Усі можуть бути привабливі, поки їх не зрівняєш з Етайн».

Щойно ми познайомилися з ідеалом краси, який витворився в уяві ірландців. Аж до Відродження кочуватиме цей вірець по європейській літературі, подекуди зазнаючи відчутних змін, але в основі своїй усі панни серця будуть рідними сестрами прекрасної Етайн. Цікаво, що й до наших казок проникли золотоволоски, мабуть, не без кельтського впливу. Інша річ, що за таким, щойно наведеним, описом практично неможливо уявити оригінал. Маємо перед собою лише трафарет, хоч і дуже докладний. Адже при всіх цих привабах Етайн могла мати і рот від вуха до вуха, і малюсінькі очі, і ніс картоплею...

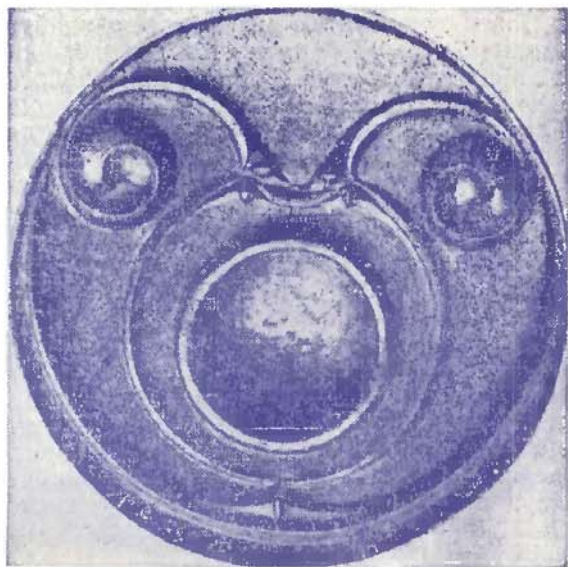
Трагічне кохання жило не лише в літературі, а й, сказати б, у самому житті. Не оминуло воно й ірландської поетеси IX ст. Ліадан та її коханого Куїрітхіра. Їхня доля нагадує трагічну історію Абельяра та Елоїзи. До монастиря, куди запроторили Ліадан, проникає Куїрітхір і віддається під опіку ігумена. Спершу той дозволяє їм розмовляти через стіну, щоб вони не бачили одне одного. Потім дозволяє разом спати, кладучи, однак, поміж ними дитину. Це були приклади так званого *mulieris consortium*, яке було визнаною формою аскетизму і в давній Ірландії, і в інших країнах. Закоханим не вдалося успішно подолати всіх випробувань, і юнака прогнали з монастиря. Нещасний коханець подався в мандри, де й загинув, а ірландська Чураївна ще довго оспівувала їхнє коротке кохання.

Другою великою темою ірландської поезії була природа. Звичайно, і в дав-

Дикі кабани — священні тварини давніх кельтів. Розміри середнього близькі до натуральної величини. Бронза. I ст. н. е.

ньоанглійській чи провансальській літературі теж можна натрапити на дуже влучний описовий вірш, як, наприклад, у Бернара з Вентадорна — захоплення жайвором. Ірландці ж, однак, єдина середньовічна народність поряд з валлійцями, котра зуміла саму природу зробити об'єктом поезії, природу і настрої поета, захопленого тим, що бачить, чує і серед чого живе. Цю поезію називають пустельницькою, бо переважно пустельники і творили її. Таке несподіване усвідомлення краси природи було чимось новим і дивовижним для європейської поезії. Причина не лише в тому, що ці віршники й анахорети вже волею долі жили серед лісу чи біля моря, а й у тому, що вони вміли роздивлятися довкола «очима, дивно омитими безперестанними духовними вправами» (Е. О'Раїллі, поет поч. XVIII ст.). Саме вони перші в Європі побачили природу напрочуд проникливо і пластично.

Один із бронзових дисків, походження і призначення яких поки що не з'ясоване. I—II ст. н. е.

Бронзова підставка в зображенням дволікого бога Ягуса. III ст. до н. е.

Білі чаплі,
Наче краплі
Молодої злої зливи.
На озерця
Срібне серце
Опускаються грайливо.
Гей криниця
Аж іскриться
І нікого більш, нікого...
Птахи й квіти
Всього літо
Мають тут мене за свого.

(Тут і далі переклад автора статті)

Поети-пустельники намагалися знайти незвичайне в звичайному, об'єктом їхньої лірики ставали речі і явища здебільшого непомітні в щоденній життєвій метушні. Усталених «нормативів» прекрасного для них не існувало. Норма — зупинка в русі безперервно змінного світу. Тому їхні захоплення здебільшого імпульсивні й нетривкі. В одного й того самого автора можемо зустріти вірші і про переплітку, і про яструба, причому обидва птахи викликають однаковий спалах емоцій. Козуля, тікаючи від вовка, потрапляє в болото. Голодний вовк сумно дивиться, як її засмоктує багно. Анонімний автор описав те, що бачив на власні очі, але ця драма з театру природи переростає в алегорію людської гонитви за щастям. Цікавою була настанова пустельників співпереживати з природою, зливатися з об'єктом, який описуєш:

Пташки співають тонко сонячний псалом,
Обсівши рясно схилений старезний клен,
І ставши квіткою, бджолою чи струмком,
Пвшу собі в гаю, і тям уже блажен.

Злитися з об'єктом твору — означає народжуватися, співпереживати, терпіти й вмирати разом з ним. Так розуміли позицію митця кельти. Поет, що не пролив сльозини, складаючи вірш, марно надіється, що її пролле читач. Поезія мусить говорити про те, що зворушує, і так, щоб зворушувало.

Замилування поезією серед Ірландців набуло такого поширення, що писання віршів вважалося не менш необхідним, ніж володіння зброєю. Можна без перебільшення сказати, що не існувало такої верстви населення, яка б не мала своїх поетів. Писали королі й лицарі, ченці й пастухи, моряки й мисливці, сільські жінки й шляхтянки. Писали діти й немічні старці. Були поети — автори сотень віршів і поети одного-єдиного твору. А що особливо вражає, так це цілковита зневага до слави. Рідко кому спадало на думку підписати свій твір. Ті імена, що їх донесла до нас історія, збереглися лише тому, що ці поети самі стали героями саг, як, наприклад, шотландець Томас Лермонт, після якого не залишилося взагалі жодного рядка. Слава легендарних поетів була такою гучною, що без особливих вагань їм приписувалися твори, складені далеко пізніше.

У манускриптах, де описано подвиги й страждання св. Патріка чи св. Бригіди, на полях знайдено вірші, далекі від основного змісту книги. І ось ці маргінальні творіння переступили віки, а грубезні томи лише тому й зберегли свою цінність, що саме на їхніх вузеньких полях виявлено шедеври світової літератури.

Усе це поетичне багатство просто чудом дожило до нашого часу. По пам'яті передавалися прозові твори обсягом з добрий роман. Наприклад, «Викрадення бика з Куалнге». Народ наче передбачав, що за кілька століть Англія мечем і вогнем викорінюватиме їхню національну гордість, що у своїй ненависті до католицизму англійці по всій Ірландії розпалять вогнища з безцінних рукописів, написаних «варварами» й «чарівниками». «Палає тіло моє, скоро попелом стане, а душа, як літала із жайворами, так і вічно літатиме». — писав невідомий поет XVIII ст. Однак, видно, й вільне пурхання душі поета псувало настрій завойовникам, які постановили: «Всіх бардів і писак... позбавити майна й різного добра, закувати в колоди, поки вони не покинуть провадити свій порочний спосіб життя і не навернуться до іншого заняття» (з розпорядження адміністрації Манстера).

Ірландська мова, яка давністю своєю поступається в Європі лише латинській та грецькій, практично перестала існувати як цілісна та літературна мова наприкінці XVII ст. Політичні й економічні чинники — англізація та еміграція ірландської аристократії, асиміляція населення — вели до щораз сильнішого впливу англійської мови. Народна література обмежувалася рукописними творами та усними переказами на багатьох діалектах, а з витісненням ірландців на гірші місця острова, з браком міської інтелігенції, література ця ставала літе-

ратурою для селян, тобто неписьменних слухачів. Поступово зникло перекона- ння про потребу норми і цільності літера- турної мови, давні записи ставали незро- зумлими, розгалуження мови на багато діалектів зайшло так далеко, що це й донині є прокляттям тих, хто пише в Ір- ландії рідною мовою.

В майбутньому нечисленні спроби роз- витку рукописної літератури щезли по роках великого голоду (1845—1849), який ударив, головним чином, по осеред- ках кельтизму. Понад мільйон ірландців емігрувало, приблизно стільки ж вимер- ло. А ті, що zostалися, намагалися чим скоріше пристосуватися до світу, в яко- му першою ознакою цивілізованості була саме англійська мова.

Після цього вже не судилося Ірланд- ській мові відродитися в давній славі. Щоправда, від часу заснування Гельсь- кої ліги 1893 р. існує постійний рух за кельтизацію, група сучасних письмен- ників навіть пише цією мовою. Але потенційних читачів кельтської літерату- ри є заледве десять процентів від усього населення Ірландської республіки. З них лише два проценти користуються рідною мовою більш-менш природною, решта ж — це ті, хто навчався по-ірландському в школі. Річ у тому, що нині кожен уря- довець в Ірландській республіці повинен скласти іспит на знання мови. Проте це не зобов'язує його розмовляти нею у побуті.

Кельтський рух відродження захопив також Уельс, який, щоправда, не мав таких гострих мовних проблем, як Ірлан- дія, перекинувся й у Шотландію, де

пожвавилось письменство мовою «лав- ленд». У Бретані відродилася бретонсь- ка література, а на острові Мен — мен- ська. Барди з усіх цих країв з'їжджа- ються на щорічний поетичний фестиваль до Уельсу. Несподіваним і майже фан- тастичним явищем стала поява корнуол- льських бардів на фестивалі. Корнуолл колись був кельтською провінцією, яка найпершою зазнала англізації. Для багатьох, отже, дивною виявилась вимога поштивих англійських громадян назива- ти їх корнуолльцями та їх потяг до забу- тої ще в ранньому середньовіччі мови. Сучасники поки що оцінюють все це дуже тверезо. «Розвиток літератури мо- вою, якою жодна матір не розмовлятиме вже з дитиною, є або великим сентимен- талізмом, або актом віри. Подальше існу- вання ірландської літератури вирішить- ся наступними поколіннями». — цілком слушно висловився письменник О'Кад- гайн.

Численні англомовні ірландські пись- менники протягом кількох століть не лише опановували нову мову й пов'язані з нею традиції, а й уперто зберігали сло- вотворний контакт з Ірландією, з її дав- ньою мовою, яка й досі пробивається у їхніх творах. Стійкість ірландського на- роду, його багатющі культурні скарби дають підстави вірити у його відроджен- ня всупереч денационалізуючому впли- вові буржуазного світу з його колоніза- торським минулим і маскультівським англізованим та американізованим су- часним.

Юрій ВИННИЧУК

Львів

